

Цель развития функциональной грамотности состоит в том, чтобы позволить обучающемуся осуществлять разнообразный обмен информацией, например, общаться с одноклассниками, читать этикетки на продуктах питания, интерпретировать указания. Функциональная грамотность обучающегося призвана дать ему возможность получить опыт как в школе, в ВУЗе, так и в жизненной деятельности.

Литература:

1. Ермоленко В. А. Развитие функциональной грамотности обучающегося: теоретический аспект // Электронное научное издание Альманах Пространство и Время образования. – 2015, – Т.8. – Вып.1. - С. 1-10.
2. The Cambridge Life Competencies Framework. Introductory Guide for Teachers and Educational Managers. Cambridge University Press, 2019, – 12 с.
3. Global evaluation of life skills education programmes. Final report. United Nation’s Children’s Fund, New York, 2012, – 150 с
4. Закаулова Ю. Болонский процесс: создание европейского образовательного пространства. Киев, Украина. –2008, – 186 р
5. Тихомирова В. Т., Рябова Е. В., Высочина К. А. Понятие функциональная грамотность на современном этапе развития образования. Педагогические науки/4. Стратегические направления реформирования системы образования. Электронный ресурс: http://www.rusnauka.com/45_VSN_2015/Pedagogica/4_203752.doc.htm
6. Короткова О.Ю. Формирование функциональной грамотности на уроках английского языка. Электронный ресурс: Формирование функциональной грамотности на уроках английского языка (prodlenka.org)

Кдырбаева Н. М., Ишанов П.З.

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУҒА ЫНТАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аннотация. Мақала мазмұнында авторлар бастауыш мектеп оқушыларының оқуға ынтасын қалыптастыру мәселелері бойынша психологиялық-педагогикалық әдебиеттер мен зерттеулерді талдау нәтижесінде мотив – белгілі бір әрекеттерді орындауға бағыттайтын және мәжбүрлейтін ынталандыру, ал мотивация арқылы адамның сыртқы көріністерде, адамның өзін қоршаған әлемге қатынасында, әр түрлі қызмет түрлерінде көрінетін ішкі психологиялық ерекшеліктері екендігін негіздейді.

Кілт сөздер: бастауыш мектеп, оқушы, оқытушы, ынта, қалыптастыру, оқу-тәрбие үдерісі, тұлға, әдіс-тәсілдер.

Бала туғаннан бастап танымдық қызығушылыққа ие, егер оның дамуында ауытқулар немесе кідірістер болмаса. Баланың ата-анасының дұрыс жұмыс жасауымен ересектер әлеміне қосылуға деген ықыласы танымдық қызығушылықтың танымдық белсенділікке айналуына әкеледі. Егер ата-аналар мен басқа ересектер баланың танымдық қызығушылығын қолдамаса, онда танымдық белсенділік жоғалады. Ересектердің дұрыс танымдық мотивациясы мен тәлімгерлігімен бала танымдық белсенділіктің жоғары деңгейімен өседі, әйтпесе баланың мінез-құлқы девиантты болады.

Біздің елімізде үнемі білім саласы мен білім алушылардың танымдық қабілеттері және оқу сауаттылығын дамытуға барынша көңіл аударып келеді.

Бастауыш мектептің оқу-тәрбие үдерісінде бірлескен іс-әрекет кезеңінің маңыздылығы – баланың сабаққа қызығушылық танытатын жағдайларын жасау. Осы орайда бастауыш сынып оқушыларын оқуға ынталандыру жолдары туралы мәселе өзекті болып қала береді, өйткені әр баланың болашағы мемлекет үшін де, әр ата-ана үшін де маңызды. Мұғалім үнемі жаңашылдыққа дайын болуы керек. Білім сапасына, оны оқытудың әдіс-тәсілдері мен технологиясына жоғары талаптар қойылып, оқушыны нағыз бәсекеге қабілетті тұлға ретінде тәрбиелеу мен білім беру – жаңашыл ұстазға қойылар басты талаптардың бірі болып саналады.

Қазіргі жаңа талаптар оқушыға ғана емес, қазіргі заман мұғаліміне қойылады, мұғалімдер тек «сабақ беруші» ғана емес, баланың оқу ортасын құра алатын ынтасы мен қызығушылығын оята алатын, білімді тиянақты меңгерте алатын маман болуы тиіс [1, б. 19].

Зерттеуші-ғалым А.С.Сандросян оқушылардың оқу іс-әрекетінің құрылымына оқуға деген ынтасын қосады. Ғалымның пікірінше оқу ынтасы – оқу іс-әрекетінің міндеттеріне сәйкес келетін, оқушының іс-әрекетіне басшылық жасайтын және оның мектептегі құндылықтар жүйесіндегі мінез-құлқын анықтайтын мотивтер жиынтығы [2, б. 56].

Мотив пен мотивацияның жалпы түсінігін қарастырайық. Т.В.Скляровтың пікірінше, мотив – белгілі бір әрекеттерді орындауға бағыттайтын және мәжбүрлейтін ынталандыру. Мотивация арқылы автор адамның сыртқы көріністерде, адамның өзін қоршаған әлемге қатынасында, әр түрлі қызмет түрлерінде көрінетін ішкі психологиялық ерекшеліктерін түсінеді [3, б. 36].

Біздің түсінігімізде, мотивация – адамды белсенді әрекетке ынталандыру процесі. Ал оқуға ынталандыру дегеніміз оқу іс-әрекетінің пайдасына дәлелдер мен негіздердің қозғаушы себептері деп түсінеміз. Танымдық іс-әрекетті қалыптастыру үшін 6-7 жас ең жақсы болып табылады. Дәл осы уақытта балалардың психикалық функциялары таңдамалы жұмыс істей бастайды.

Бастауыш сынып оқушылары өздерінің мінез-құлқын басқара алады және маңызды іс-шаралар алдында қалаулардың импульстарын басқара алады. Балаларда белсенді болуға және жаңа білім мен дағдыларды игеруге деген мағыналы ниет бар. Балада мұғалімнің шебер жұмысының арқасында қызығушылық біртіндеп білімге деген қажеттілікке айналады.

Біздің айтарымыз 6 жастан бастап балаларда көрнекі-бейнелі ойлау пайда болады, бұл балаларға іс-әрекеттерді немесе заттарды белгілеу үшін алмастырғыштарды қолдануға мүмкіндік береді. Енді бала түпкі мақсат қойып, оған қол жеткізе алады.

Тапсырманы түсінудің арқасында бала қызығушылыққа бағынбайтын, бірақ қажеттілік болып табылатын, мысалы, еденді сыпыратын қызықсыз тапсырманы орындай алады. Осылайша, үлкен мектеп жасына дейінгі балалардың іс-әрекеті мағыналы болады. Бұл жаста балада таным әдістері ересектермен және құрдастарымен қарым-қатынас арқылы жүзеге асырылады, олар ата-аналардың, мұғалімдердің ролін немесе рөлдік ойындарда қолданады. Балалардағы ойын жоспары қиялдың дамуына пропорционалды түрде қиындайды. Енді балалар ойындарға арналған топтарға қосыла алады, әр баланың ролін анықтап, өз қалауы мен сәттілігіне қарамастан ережелерді сақтай алады.

Баланы мектепке қабылдау кезінде оның қажетті білімі мен дағдылары болуы керек: тұрақты ішкі ұстаным, логикалық және дерексіз ойлау, белгілі бір білім қоры. Үлкен мектеп жасына дейінгі балаларға арналған бағдарлама осы көрсеткіштердің барлығын ескереді және мұғалімнің балаға дұрыс көзқарасы осы дағдылардың барлығын дамытуға мүмкіндік береді.

Бастауыш сынып оқушыларында танымдық мотивацияны дамыту процесінде қоршаған әлем туралы әсерлерді белсенді психикалық өңдеу жүреді: байланыстарды, объектілер мен шындық құбылыстары арасындағы қатынастарды түсіну, идеяларды жүйелеу, қызығушылық пен алғашқы қызығушылық біртіндеп тұрақты тұлғалық қасиетке – танымдық қызығушылыққа айналады, бұл танымдық мотивацияның қалыптасуын көрсетеді.

Бастауыш сынып оқушылары өздерінің мінез-құлқын басқара алады және маңызды іс-шаралар алдында қалаулардың импульстарын басқара алады. Балаларда белсенді болуға және жаңа білім мен дағдыларды игеруге деген мағыналы ниет бар. Балада мұғалімнің шебер жұмысының арқасында қызығушылық біртіндеп білімге деген қажеттілікке айналады. Атап өтетін бір жайт ол оқушылардың оқу әрекеті олар үшін әртүрлі мағынаға ие. Кіші жастағы оқушылар үшін оқу мотивациясының табиғатын және оқудың мәнін ашу мұғалімнің педагогикалық әсер ету әдістері мен құралдарын анықтауда шешуші рөл атқарады.

Мектеп оқушыларының оқуға деген көзқарасын зерттей отырып, Ж.О.Жубаева бұл қатынастың психикалық мәнін ашатын маңызды сәттердің бірі – мектеп оқушыларының оқу әрекетін анықтайтын мотивтер жиынтығы деп тапты. Ол тұлғаның тұрақтылығын қалыптастыру мәселесі, ең алдымен, шығу тегі бойынша әлеуметтік және мазмұны бойынша адамгершілік мінез-құлық мотивтерін қалыптастыру мәселесі деп қорытындылады [4].

С.Д.Шаймуханова және З.С.Кенжебаева өзінің «Қазақстан Республикасында білім беруді жаңғырту: жай-күйі және даму перспективалары» атты оқу құралында «Сеп-түрткілер (мотивация, мотив - қозғау) – оқушыны, белсенді танымдық іс-әрекетке ниеттеуші үдерістер, әдістер, шаралардың жалпы атауы [5. б.175]. Сеп-түрткілер мұғалім мен оқушының бірлескен қызметтерінің арқасында басқарылады» деп сипаттады. Мұғалім тұрғысынан оқушылардың оқуға ынтасының көтерілуіне себеп, түрткі оқытудың қозғаушы күші сипатында, ал оқушы тұрғысынан ол оқып-үйренуге ынталандырушы жағдаяттарды аңдатады. Себеп, түрткілер үдеріс сипатында тұлға қалпы мен қатынастарына өзгеріс ендіретін нақты ниеттер, себептер түрінде іске асып, оқушыны оқуға, әрекетке келуге, қандай да қылықтарды жасауға ойыстырады. Себеп түрткілер ролінде өзара байланысты қажеттер мен мүдделер, ұмтылыстар мен эмоциялар, жанқалау талаптарымен мұраттары қабылданған.

Оқудың себеп түртікілері сыртқы және ішкі болып бөлінеді. Алғашқы түрі педагогтардан, ата-аналардан, сыныптан, жалпы қоғамнан бастау алып, сыбыр сөз, ымишара, талаптар, нұсқаулар, айдау не зорлау күйінде көрінеді. Олар, әдетте, адамға әсер етеді, бірақ олардың әсері көбіне тұлғаның ішкі қарсылықтарына тап болады. Сондықтан олар еш уақытта ізгілік сипатымен көрінбейді. Қажеттісі – оқушының өз қалауымен іске араласуы және нәтижеге ұмтылуы. Себеп түртікілердің ақиқат көзі – адамның өзінде.

Осыдан сыртқы зорлау кейпіндегі оқудағы себеп түртікілеріне аса мән арта бермей, тұлғаның өз жан қалауынан болған оқу себептерін арқау еткен жөн. Атап кететін болсақ бұлар:

- борыш сезімі;
- мұғалім мақтауына сай болу ниеті;
- жазадан қорқу;
- ересектер талабын орындау әдеті;
- танымдық қызығу;
- атақ құмарлық;
- сыныптастардың арасында беделге жету;
- ата-аналарын қуанту ниеті;
- «бес» алу мақсаты;
- марапат, мадаққа ұмтылу.

Аталған себеп түртікілердің бәрі бірлесе әрекетке келеді. Бірақ олардың арасында біреуі жетекші, ал қалғандары – қосалқы қызмет атқарады. Бастауыш сынып оқушыларының оқуға болған болымсыз қатынасы мына сипаттарға ие: себептер жадаулығы мен өріссіздігі, оқу нәтижесіне мүдделі болмау, тек баға үшін оқу, мақсат қоя білмеу, қиыншылықтардан тартыну, оқуға құлықсыздық, мектеп, мұғалімдерге деген жек көрушілік.

Бейтарап қатынас та жоғарыда аталған сипаттағы себеп-түртікілерге жақын, бірақ оқушылардың қабілеттері мен мүмкіндіктері оқудың ұнамды жағдайларымен ұштасса, жақсы нәтижелерге жеткізеді. Мұндай оқушылар типін қабілетті, бірақ еріншек деп атауға болады.

Педагогика ғылымының заңдылығы ол қандай да әрекетке ойыстыру алдынан баланы сол әрекетке қызықтыру, оның бұл әрекетке дайын екенін, бұған қажет күш-қуатының жұмылғанын байқауға тырысу, әрі баланы ол істі өзі орындауға мүмкіндік беру. Демек, осы жағдайда бірінші талап ол оқытушының басты міндеті бұл жұмысты бағдарлап, оған жетекшілік жасау. Осыдан қойылатын екінші талап – бастауыш сынып оқушыларында оқуға деген қызығуды ояту ғана емес, оны белгілі қажеттілікке бағдарлау. Сондықтан біздің айтарымыз, қызығуларды пайдалану негізінде жасалатын және бір қортынды: барша мектеп жүйесінде жүргізілетін үрдістер бала өміріне тікелей қатысты болып, әрдайым оқу әрекеті бастауыш сынып оқушыларына бұрыннан таныс әрі олардың қызығу сезімдеріне қозғау салып, ынта көтеретін оқу материалынан басталуы қажет.

Әдебиеттер:

1. Бараников А. В. Современная школа в новых условиях распределенного образования. М., 2016. 412 с.
2. Сандросян А.С. Изучение психологических особенностей тревожности, проявляющейся в младшем школьном возрасте // Студен. электрон. журнал «СтРИЖ». 2017. № 5(16). С. 56–58.
3. Склярова Т.В., Носкова Н. В. Общая, возрастная и педагогическая психология. Учебник и практикум для академического бакалавриата. – М.: Юрайт, 2019. 236 с.
4. Жубаева Ж.О. (2016). Білім мазмұнын жаңарту жағдайында бастауыш сыныптарда критериилік бағалауды қолдану. Бастауыш мектеп - 11–12, 5–8 Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/>
5. Шаймуханова С.Д., Кенжебаева З.С. Модернизация образования Республики Казахстан: состояние и перспективы развития // Успехи современного естествознания. – 2014. – № 5-1. – С. 174-178.